

Torna vára kápolnája.

Szerényi felv.

Torna vára lovagterme.

Szerényi felv.

A Szádélői völgy.

Szerényi felv.

A cukorsüveg.

Nagy felv.

Zorkóczy felv.

A Szádelői völgy vége.

Zorkóczy felv.

Az Áji völgy színpada.

Legendák földjén.

Irta : Dr. Szerényi Nándor.

„A kis Tornát csudás és sokszerű
Ajándokával koronázta meg
A jó természet alkotó keze ...” (Tompai Lófő.)

és bájos regék virágaival koszorúzta meg Tompa Mihály álmodó, szép lelke i

A virágoknak valami különös hősi illatuk van, valósággal zarándokúttá avatják „Torna bérce, szép vidékén” a barangolást. Levett kalappal, csendes áhíiaíál áll meg a vándor a bérce, völgyel, barlanggal, várrommal jelölt stációknál, tragikus sorsától üldözött IV. Béla királyunk kálváriájának egyes állomásainál.

Galamboskő! A muhi csata után itt dől ki a menekülő király alatt a satnya mén, melyet csak a sarkantyú űzött idáig. Itt roskadoz véglankadással maga a sápadt fejedelem.

Mintha a természet kérlelhetetlen törvénye, a „vae vicíis” beteljesedésre várna az országát vesztett király feletti Sebétől elgyötörtten küzd az éhséggel, mely már-már halállal fenyegeti. Ám a magyarság jó csillaga, mely akkor még – a tatárjárás viharában is – fényesen ragyogott az égen, egyik szelíd sugarával megnyitja a zord törvény szigorát és csattogó galambszárnyakon küld segítséget, istápot a létért folytatott harcban. Az élelem után kutató vitézeket fehér galambok raja vezérli a sziklához, hol ezernyi fészük száz meg száz tojást rejt Színültig rakott sisakkal térnek meg a királyhoz hű vitézei és aztán ... bolyonganak tovább.

Csengőbarlangi A bujdosónak rejteke, honnan titkon jár ki érett somra, hogy éhségét csillapítsa ... Olyan különös hangulat lep meg, ha elgondolom, hogy király léte somon ten-

gette az életét; érteni csak akkor kezdem, ha eszembe jut, hogy ennek a IV. Bélának a leánya, Margit, apácakolostorban, alacsony cselédmunkákban kereste a vezeklést, a bocsánatot nemzete és családja bűneiért. Ez a legendák kora, hol nincsenek lehetetlenségek, hol a somon élő király nem törik meg a végenyészei szelére, hanem halottaiból is feltámasztja a nemzetét.

Ebben a korban még lehetséges volt, hogy holmi szegény pásztor meg valami kis egér mesebeli kenyerespajásokká lehettek. Akkor még úgy járta, hogy jótét helyébe jót várhatott az ember. Hát a pásztor jót is várhatott, hisz a kenyere morzsáit mind az egérnek adta. És az egérke hálás volt, okos kis szemeivel úgy nézte a pásztor, hogy szinte megszólalt és végre megértette hívását, melynek nyomán rejtett kincsek, csillogó aranyak villantak meg a napfényben.

A nép ajkán ekkor már szájról-szájra járt, hogy közöttük bujdosik a király. Hírét hozta egy lány, ki somkeresés közben találkozott vele a Csengőbarlangnál. Nagyot gondolt a pásztor: sajtba burkolta aranyait és elvitte királyának. Sajtot az éhezőnek, aranyat a szegénynek, gondúzót a fejedelemnek!

Fejedelmi jutalmat is kapott érte. Nemességet és hét helyen legeltetési jogot. A hét legelőn csakhamar hét vár emelkedett, a pásztorból a Bebek-család őse lett.

A várak közül ma már csak Krasznahorka vára áll, a többi romokban hever. Ilyen Torna vára is.

Magában áll a bérctetőn, honnan messzi síkon repülhet a gondolat szárnyán a lelkem ... De a távolban csillogó tornyoknál erősebben húz magához a rom, körülesapongom, mint valami véres tornak szomorú emlékjelet, a végzet szárnycsapásait hallom suhogni üresen tátongó ablakmélyedéseiből, lovagterme bedőlt boltozata alól, kápolnája csonka, omladozó falai közül: a Bebek kisasszonyok véres tragédiája kísért a romok között.

Hiteles történetüket nem sikerült megtudnom, csak a meséjét hallottam, azt is zavarosan. Mégis ez is elég lehet hogy megláthassam a tragédia magvát; bálványimádó pogány urak vad érzéseit, durva akarásait. A meglátáshoz valami kell a táltosok elragadóiásából, valami nagy, nagy természeti varázs!

Ezért robogtam fel a várba, a romok közé fiatal legénykének csapatának élén, kiknek lelke mélyén ott dolgoznak

pogány, romboló, kegyetlen érzések. Ezért kaptattam fel lihegő verejtékezéssel perzselő napsütésben a hegyoldalon, hogy a Nap, a nagy varázsló, bűvös hatalma elragadtatással töltsön el.

Odafönn hűvös szellő fogad, nyíló galagonyabokrok illata száll felém, a romok fölé fényes káprázatával könnyed légvárakat épít szemem láttára a Nap.

A Bebek-család vendégének érzem magam, mintha Virágos kertjüknek kellős közepén állnék és várnám a kisaszonyok jöttét!

Jönnék! Suhog a szoknyájuk, hajlik a fűszál- lebegő léptük alatt... tündöklő kék és zöld selyem ruhában elém siklanak ürge gyíkok képében elvarázsolian, megváltásra váróan. Ragyog a két szemük, mint a lelkes emberi szem piheg a mellük, mint mikor valami édes izgalom járja át a szívet... Oh, szólaljatok meg, mondjátok el végre szomorú históriákat!...

Nagy diadallal, harsogó örvendezéssel hoznak elém diákjaim egy elfogott gyíkot. Két bot között vergődik, a farka is letörött, sebéből egy csepp vér szivárog.

Vér! Pogányok!

Most már írom a krónikát! Valamelyik Bebek-fiú elvett valami lányt. Az apjának nem tetszett a menyé és ismerte a fiát. Ellátta hát pénzzel, lóval, elküldte a király táborába, hogy világot lásson, vitézségével gyarapítsa a családi vagyont. A fiú ment, feleségét a szülői várban hagyta.

Ez kellett a gögös úrnak. Hivatta vadászát és szólt a parancsa: Ezt az asszonyt elcsalod, a fiát sem hagyod itt, aztán többet vissza sem hozod !

Tudom, kényes nagyúr, hogy a pogány parancs után gótikus kápolnád félhomályában ajánlottál egyességet, talán ezer gyertyát, száz miséi is Istenednek, tudom azt is, hogy vadászod a pogány parancs után kicsiny kunyhójában kötött egyességet emberségével: ott rejtette el a kitaszítottakat.

Hazajött a fiú vitézi útjáról. Apja elvezette a sírhoz, melyben felesége és fia porladott, és meg is mondta nevét a leánynak, kit neki szánt, hogy bús özvegysége felderüljön.

Minden úgy lett, ahogy az öreg úr akarta, aztán örökre lehunyta a szemét, meg sem várta három szép unokáját, kikből gyönyörű hajadonok lettek. Ezt azonban már az apjuk sem érte meg, elvitte valami titkos kórság, valami rejtett bűbánat,

elment holtnak hitt felesége és kicsi fia után. Ez az ő kicsi fia pedig deli ifjúvá fejlett azóta és bejáratos lett a várba. Az apja daliás fermeie, erős, elszánt akarata volt az öröksége, rávetette hát a szemét a legkisebbik várkisasszonyra. Ő is megtetszett mindháromnak.

Találkozások, holdvilágos andalgások, forró esküvések ... az öreg vadász rémülten hallja a dolgot, siet hozzájuk, felfedi titkát, beborul az ég: testvér a testvért nem szeretheti szenvedelmes szerelemmel, csak szeretettel: villan a tör, négy testvér vérében áznak a fehér virágok.

A végzet halotti torra hív, de menekülök előle, el a romok közül, valahová, ahol Torna legendás koszorújában kevésbé gyászos virágok nyílnak.

Nincs is messzire innen, csak egy nyíllövésnyire a Szádelői völgy. Égnek meredő sziklái íefejébe lovagkorunk fényes alakjának, szent László királynak életéből szötte a legendái a nép.

Hősi harcok után erre a fajra jött, hogy megpihenjen, felüdjön. A jól végzett munka öniudafával meglegedetten élvezte a vidéket, melynek szépségén el-elmerengett. Egyik elálmódozása nagy veszedelembe sodorta, nem vette észre, hogy a levert és szétszórt kunoknak egy csapata életére tör. Mire meglátta őket, késő volt, menekülésre, de védekezésre sem gondolhatott, mert fegyvertelen volt. Ősi erős hitével rögtön megtalálja menekülése útját, isteni ujjmuíatásra bízza sorsát, hozzá fohászodik:

„László fohászodik . . . s az úr oltalma kész:
Földig ketté hasadt, az izmos sziklabérc.”

(Tomba: Szent László királyról.)

És ha valaki kételkedik a csodában, megtalálhatja bizonyosságát, bár László király halott,

„Hanem patkónyoma maiglan ott vagon
Szent László lovának a szirtes bércfalón”.

(Tomba: Szent László királyról.)

Nem indulok a patkóyom keresésére; László király lovának patkóyomából ittam a Tordai hasadék előtt, minek keressem

hát itt is, ahol falán meg se találnám annyi kőgörgeteg, csipkés, szaggatott sziklafal között; megragadom inkább magát a tényt, hogy „földig kettéhasadt az izmos sziklabérc.” Varázsvessző vagy valami arkangyalnak lángpallosa hasíftotta ketté? A patkónyom ekkor mit se bizonyítana, pedig a nép, kinek ajkán a legenda megszületett, annak tartja, már pedig a nép sokszor nagy igazságokat megsejt. Most is közel jár hozzá: a vágató ló patái alatt dübörög a föld, a bérc, nekirugaszkodásával kirúg valahol a föld mélyében egy kavicsói, éppen azt, melyen mint sarokkövön, támasztópilléren, nyugszik remek technikai csodaműként az a boltozat, mely alatt a beszédes patak egyik csodája rejtőzik: a barlang. Mintha valaki a Szent Péter bazilika kupolájában egy köveit kimozdítana és megzavarná Michelangelo nagyszerű számításait, melyeken az egész kupola nyugszik. Micsoda katasztrófa lenne belőle! Itt micsoda titkos fejezet tárult fel a patak életéből! Romok ott is, romok itt is. Ott pusztulást jelentenének, itt új szépségek születését: meredekfalú szurdokvölgyek keletkezését, melyeknek aljáról nagyszerű elfogódottsággal nézi az ember azt a kis darab eget, mely a két fal között a tövükből látható

Felkeresem magát a mestert, a patakot műhelyében, beszéljen helyettem ő, feleljen kérdéseimre.

Műhelye a természet, eszköze a vízcseppek vésője, művészetének anyaga a kő. Akár a szobrász, alkotandó műveit más más kőbe faragja.

Láttam fenséges nyugalmai sugárzó alkotásait a Fogarasi havasokban, az Alpesebben, ahol ősi sziklát, kristályos kőzeteket formált át idomíalan tömbökből a föld életéről számot adó emlékjelekké, határkövekké. Láttam kialudt vulkánok lávája között másféle terveit, ahol a sivár kőfalakból elszivárgó cseppjeivel oszlopcsarnokokat vájt ki. De sehol se csodáltam meg – mondhatnám fantáziáját – annyira, mint ahol mészkőben látott munkához. Csupa bizarr, fantasztikus alakzat, mintha ideges alkofásval üzné hogy új meg új formákkal próbálja meg kifejeezni a szépség örök eszméjét, a természetnek ezt a szent vágyakozását!

A kristályos kőzeteket csiszolja, a lágából termetteket repeszt, omlasztja, a mészkövet oldja, akár a sót. A mészkő repedéseibe beszivárognak az esőcseppek, vízerekké összegyűlnek, egyesülten tovább vésnek, patakká növekednek

mely ott bujdosik, dolgozik a kő belsejében, míg csak fel nem bukkanik a napvilágra. Ekkorra rengeteg mesét tud földalatti útjáról, dicsekedhetik munkájával, a hegy gyomrában csodavilágot teremtett a bűvő patak.

Vizét a lapos bérctetőről gyűjti össze. Éhesen, szomjasan tátongó tölcsérek, töbrök nyelik el a záport, finom kis repedések a szemelgető esőt. A lezuhanó örvény beletorkollik a söiélben tajtékzó, zúgó, harsogó patakba, mely egyre tágítja barlangja, birodalma üregeit. Mikor a nagy csarnokok, a szűk sikátorok, tágas folyosók készen vannak, hozzálát a díszítésükhöz. A félelmetes patak egyszerre bájossá lesz, a természet őserős Michelangeloja leteszi vésőjét, szalmaszálat vesz elő, szappanbuborékot fúj. A hajszálnyi repedéseken át leszivárgó cseppek buborékként csüngnek a boltozat tetején, szivárványos színüket nem a szappan, hanem a mészkő finom oldott szemcséi adják meg. Elpattan a buborék, a szalmaszállra kicsi szappanhab rakódik, elpárolog a vízcsepp, a boltozatra mészkőhártyácska rakódik. Máról holnapra úzve, bájos naivitás volna ez a játék, évszázadokon át folytatva, még a játékból is hatalmas alkotások lesznek. A mészkőhártyácskák milliószámra egymáshoz tapadnak, ezren százezren nőnek íav a barlangban, minden repedés alatt oszlopok nyúlnak a padozat felé cifra kárpitok borulnak föléje cikornyás cafrangok csüngnek le közéffük: a cseppkövek tündérkerfje már csak láfegatóra vár.

Nem késett sokáig. Szegény sorsüldözött lehetett. Ide menekült családjával, rokonságával az ellenség elől. Legyőzte borzadását, melyet a titokzatos sötét üregek keltettek, elbújt, elrejtőzött bennük. Ősi tűzhelyére még ráakadhatunk a mészkőrétegek alatt, hamujában lerágott csontok, kőbaliák, kőlándsák hevernek. Ki tudja, hány ezer esztendővel ezelőtt lakmároztak itt őseink? Mit az utódaik csak megilletődötten gondolhatunk rájuk, nekik köszönhejük úííörő munkájuknak, hogy a mai kénye emben élhetjük le napjainkat. Ma sem könnyebb ugyan az életünk, mint régen voit megmaradtak harcaink, küzdelmeink, békés napjaink épp úgy mint kegyetlenségeink gyászaink, jótetteink, örömeink.

Igen, az örömeink! Mennyi csendes boldogsággal nézhatték őseink a cseppköves oszlopokat, melyek között asszonyaik intim termei voltak, mennyi bensőséggel a kőkárpitokat melyek mögött gyermekeik születtek.

Ezzel a bensőséggel felérő elragadtatással nézhették a barlangok mai felfedezői, kutatói is a cseppkövek tündérkeríjéi, mikor az alakzatoknak sokszor érthetetlen, fantasztikus neveket adtak. Diana öltözője, Mohamed pipatóriuma, Mohamed menyezetes ágya, Sz. László szobra értelmetleneknek tetszenek, mert mi már a vezetők nyomán botorkálunk az ilyen barlangokban, míg a felfedzők a természet nagy szerelmével szívükben jártak itt járatlan utakon, akár ősapáink a természet misztikus tiszteletével lelkükben ütöttek itt tanyát!

Akaratlanul tódulnak az én ajkamra is a zoltár szavai: „Introibo ad altare dei . . . ! Rombadólt ugyan a cseppköves barlang tündérkertje, helyén völgy tátong, de mintha a napfényre került világban az oszlopok, kárpitok, kőágyak helyén nagyszerű oltárok emelkedtek volna! Hozzájuk járulok zoltáros megilleíődöttséggel.

Még visszanezék, becsukódott-e mögöttem a völgy kidöntött óriás kapuja. Igen, már elzárja kiugró sziklafal a külső Világot, róla hírt azok a felhők adhatnak csak, melyek a tenyérnyi kék égről ide is levilágítanak ezüstös gomolygással. Fel-felnézék rájuk, szinte várom, hogy útítársaimul szegődjenek.

Jönnek, kísérnek ... Jaj, mindjári megakadnak! A sziklafalról haialmas pillér, cukorsüveg alakú bérc mered fel, csúcsára még odaakadnak kedves felhőim! Körülfogják, bepólyázzák a hegyet kedves enyeggéssel ... de kőszíve van, kibontakozik újra, ridegen, szigorúan áll holmi bús sejtelmével régi nagyságának mikor a bedólt barlangvilág bolíozáia nyugodott atlaszi vállain.

Kanyargósán visz tova az útam. Kanyargásaiba elvesznek a társaim, kik hol előttem, hol mögöttem járnak és így kevés kis ügyességgel könnyen elérhetem, hogy köd előttem, köd uíanam, magamra hagynak, egyedül maradok.

A patak és a felhőm, azok kitartanak. A csobogó víz habja a szálló felhő csipkés foszlánya akár az egyívású gyerekek, ikeriesívérek, hasonlíának egymáshoz. Melyikei szeressem, melyikei válasszam? ... Nem töprenghetek sokáig, vetélytársam akad A meredek lejtőkön jobbról is, balról is szomjas óriások ereszkednek alá, a kiugró éleken, bástyákon irigy manók hajolnak a szakadék fölé! Azok belegázolnak a patakomban, hosszúra nyúló karokkal kimerítik a vizét, ezek bozontos fejükkal eltakarják a felhőmet, elfogják esőjét! Feketén

föld fenyők kapaszkodnak a kövek között, gyökereiket sóváran nyújtják a patak felé, hisz oly kevés vizet találnak a földben, S e sorsuk odakötötte őket; fénylően zöldelő lombkoronávalnyúlnak szívós nyárfák a mélységek fölé, kitárt karokkal, szerienyúló ágakkal lesik az esőt, valósággal minden felhő felé odafordulnak leveleikkel. Fenséges alakjukban megtestesül titáni küzdelmük, melyet megélhetésükért, az éltető vízért folytatnak. Hősies a harcuk, lankadási nem ismer. Per aspera ad astra! ... Már tudom, melyiket szeressem, melyiket válasszam: odaadom jó szívvel a patakot, a felhőt, legyen a hősöké, a nyárfáké, a fenyőké, számomra pedig maradjon meg az a megüdvözítő tudat, hogy az oltáron, melyhez zsoltáros megilletődöttséggel járultam, a legbensőségesebb áldozatot mutattam be: lemondtam arról, amit az egész emberiség öntelten a magáénak vall, lemondtam a földről, patakról, felhőkről, melyekről azt hisszük kezdettől fogva, hogy csak értünk vannak. Engem ne szolgáljon a természet egy gyermeke se, fogadjon testvérvévé, fogad a lemondásomat azzal a szeretettel amelylyel emberségem fensőbbiségét áldozatul bemutattam a testvériség egyenlőségének!...

Épen ideje, hogy lelkem megtisztult az átérzések izzásában. Kítágul a völgy kicsi tisztassá, elzárja az utat fák ligetében rejtőző ház, emberi lakás, itt emberekkel kell találkoznom, beszélnem kell, mikor a némaság olyan jól esett, mikor a szó nem fosztotta meg szépségeitől a gondolatokat.

Térképem azt jelzi, hogy a völgy végére értünk, fűrészmalom van előttünk, ipari település. Vezetőnk meg elmondja, hogy a házak elhagyottak, az erdőt letarolták, ember erre már alig téved, csak aki gyönyörűséget keres a tájban.

Pihenjünk hát egyet, akad árnyék, verőfény is, benn a faházban akár pad is! Aztán át a hegyháton, el a szomszéd völgybe, el az Ájt völgybe! Itt a végén Ájfalucska, néhány viskó, egy nagy utca, közepében Áj patakja. Nem olyan zúgó, gyorsan rohanó, mint Szádelő Szár patakja, mégis nagy az alkotása. Rajta szűk szorosban Ördög hídja vezet által. Ezt keresem, ezt kutatom, várom, hogy majd örvények feleit vezet el, de bizony ilyen helyet sehol se találok. Ahol a térkép jelöli, ott ma kocsit vezet, igaz, merészen a szikla alá vájták, a patak medrét vele még szűkebbre szabták, emléktábla is jelöli a technika diadalát. Ördög hídja volt, nincs!

Alkotott a patak helyébe mást. Talán még szebbet. A mésztufából remek díszleteket faragott ki, valóságos színpadi hátteret görög tragédiák és rokokó pásztorjátékok számára. Oedipusnak vagy Lear királynak tragédiája köré végzetszerűen tornyosulna az üreges fal és hatalmas visszhanggal verné vissza a lesújtottak jajgatásai, viszont cifra kövei között enyelgő pászsf őrnök, pásztorok találhatnának rejtekei! . . .

Mezítlábas kis fiú áll elém, kezében cifra kődarab, kínálja, eladja egy-két rézpénzérí. Jön a nagyanyja is, töpörödött öreg anyóka, árvalányhaját nyújtogat kicsi csomókban, nem tartja drágára, kell a garas pünkösdi ünnepére, sok apróságra, ők pedig szegények.

Szegények ?

– Nagy, jó uram, látja, abban a malomban tavaly még öröltünk ...

Idén már áll a kereke, lapátjaira nem zuhan a patak zuhatagja, alatta folyik el. Áj község legényei pedig nem tűznek a kalapjuk mellé árvalány haját, nem fiatal lányok kötik csomóba, hanem öreg anyókák és eladják egy garasért.

Odafűzöm kalapom mellé az árvalányhaját,

„lágyan ringatja anyja,
a csendes esti szél.”

A tollas szálak vitorlaként feszülnek meg a szélben, röpködnek, szállnának, ám most én vagyok a végzetük, gyöngyfoszlós lánccal bilincsnél erősebben idéfűztem őket magamhoz. Próbának teszem, hogy van-e elég erőm, hogy egyszer a végzet szerepét vállalhassam. Mert ha nem tud szép árvalányhajszülőd az esti szellő elrabolni a kalapom mellől akkor szürkületbe vesző Torna vára várj rám...

Mégis menjetek, szálljatok árvalányhajak vigyétek üzenetemet a Bebek kisasszonyoknak, a ragyogó gyíkoknak visszajövök még váratokba pogány kíséret nélkül egymagamban, végzetszerű erővel, megváltó akarással, a Nap varázshatalmával. Akkorra ne torral, nászlakomával várjatok!